

Ders 1
GİRİŞ: KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER

Prof. Dr. Ertuğrul Murat ÖZGÜR
Ankara Üniversitesi
Coğrafya Bölümü
ozgur@ankara.edu.tr

1

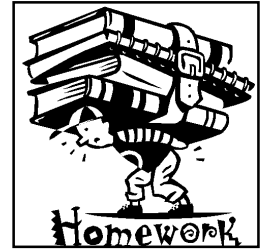
Giriş: Küreselleşme Dersine İlişkin Açıklamalar

2

Dünyada Yaşanan Değişim ve Dönüşümler

Bu dersin amacı, uluslararasılaşma ve yerelleşme sayesinde; dünyanın ekonomik, kültürel, politik ve sosyal sistemlerinin bütünleşmesi veya Gelişmiş Dünya'nın alt ve üst yapısıyla tüm dünyaya yayılması olarak tanımlanan küreselleşme sürecinin gelişimi, dinamikleri, boyutları ve sonuçları konusunda **farkındalık yaratmak**, özellikle de **mekânsal-coğrafi boyutlarına dikkat çekmek** tir.

- **Dersin Ölçme ve Değerlendirmesi**
- *Ara sınavı (%40), kısa sorulardan oluşan yazılı sınavıdır.*
- *Yarıyıl sonu sınavı (%60), çoktan seçmeli test sınavıdır.*
- **Dersin Ödevi**
- Her öğrenci küreselleşme süreciyle ilgili verilecek konularda ödev hazırlamak durumundadır.
- **Derslere Devam**
- Derslerin %70'ine devam etme zorunluluğu vardır.

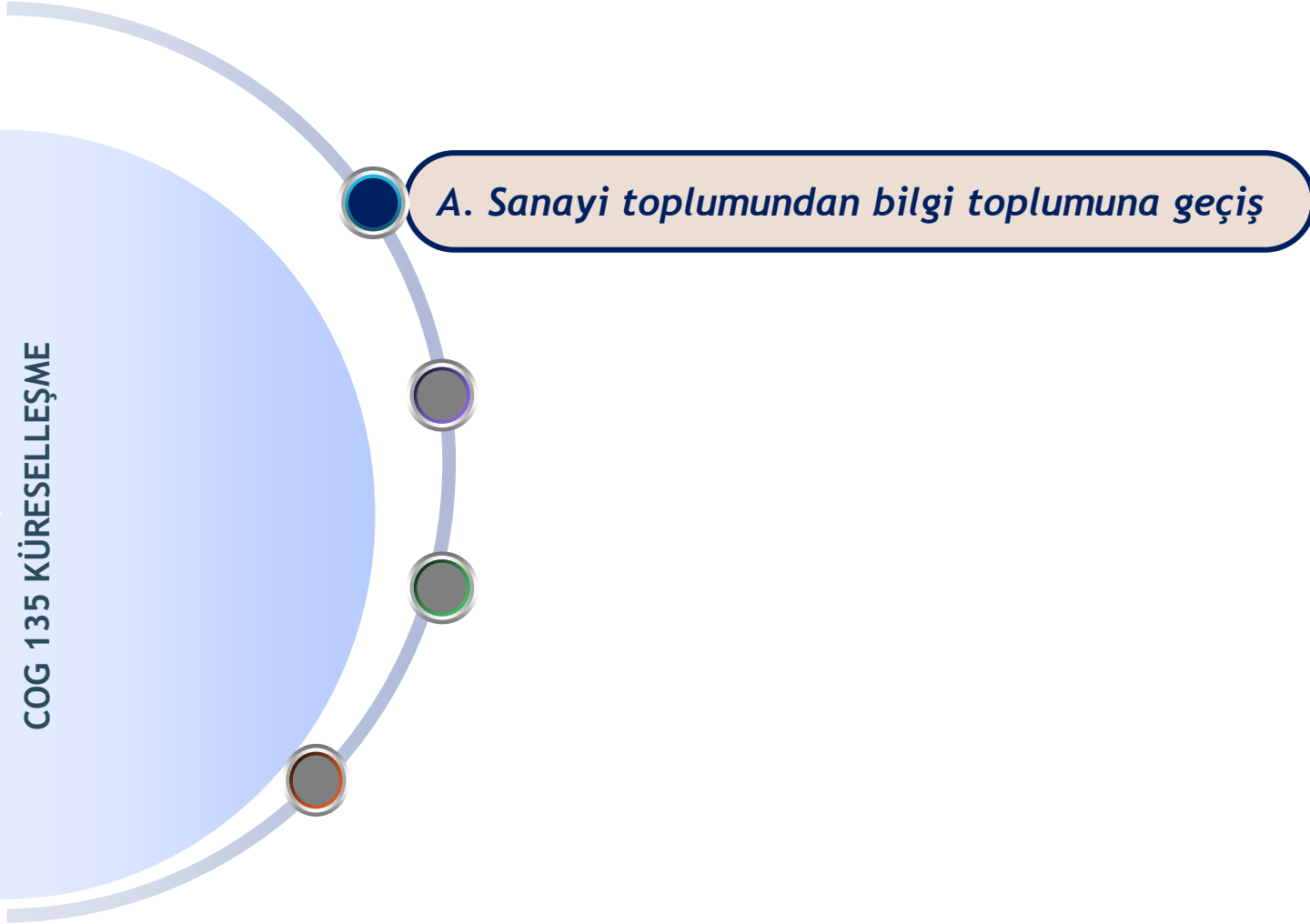
1. GİRİŞ: KÜRESEL DÖNÜŞÜMLER
2. TARİHSEL BİR PERSPEKTİFTE KÜRESELLEŞME
3. KÜRESELLEŞME DİNAMİKLERİ ve ÖLÇÜLMESİ
4. ZAMAN-MEKAN SIKIŞMASI ve ESNEK ÜRETİM
5. ÜRETİM ve TÜKETİMİN KÜRESELLEŞMESİ
6. BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ ve BİLGİ EKONOMİSİ
7. POLİTİK KÜRESELLEŞME: ULUS-DEVLET ve KÜRESEL SİSTEM
8. KÜLTÜREL KÜRESELLEŞME 1: MODERNİZM ve POSTMODERNİZM
9. KÜLTÜREL KÜRESELLEŞME 2: TÜKETİM KÜLTÜRÜ
10. KÜRESELLEŞME ve GÖÇ
11. KÜRESELLEŞME ve KENTSEL ALANLAR
12. KÜRESELLEŞME ve ÇEVRE

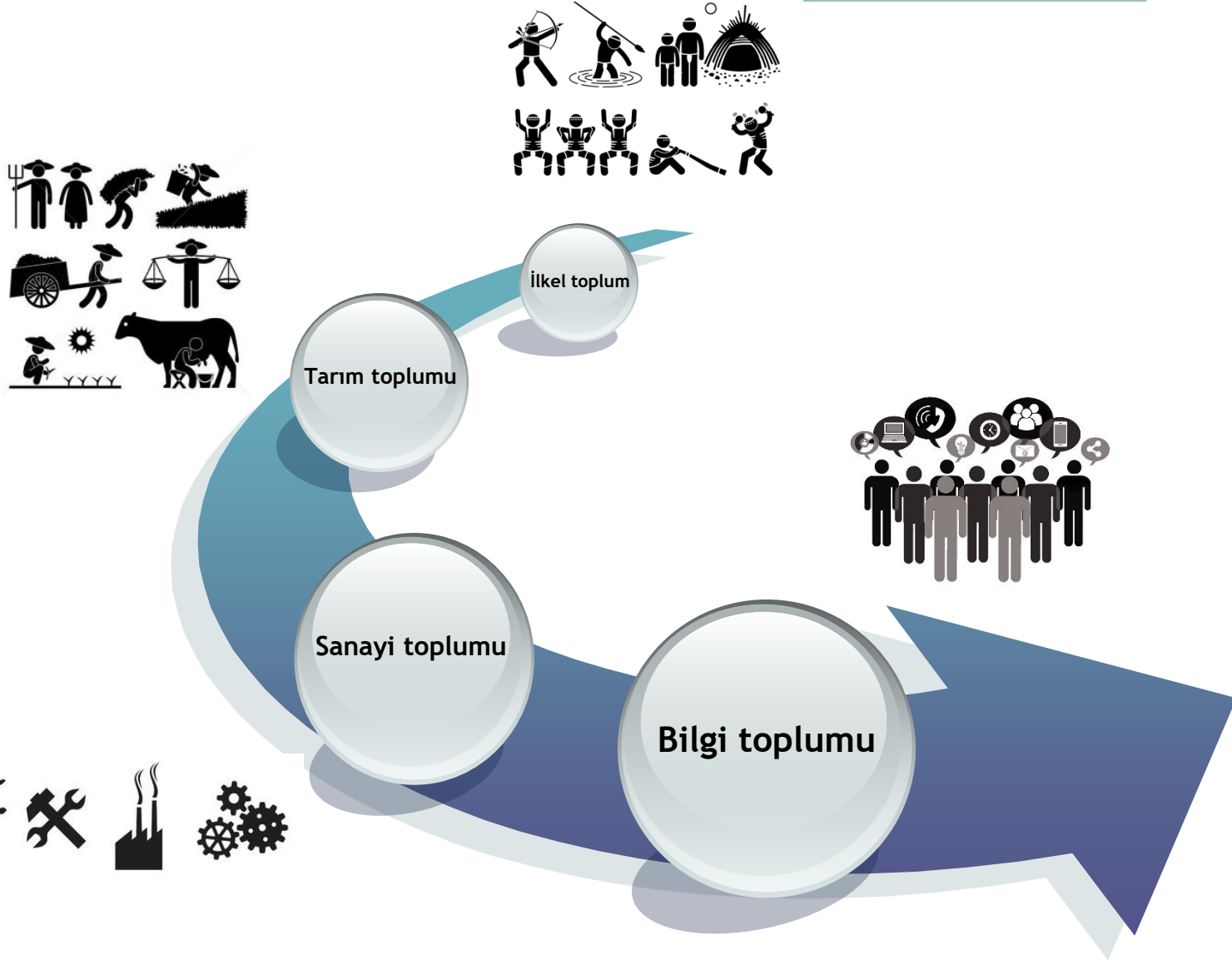
A. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş

B. Kitlesele üretimden esnek üretime geçiş

C. Ulus-devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya geçiş

D. Modernitenin aşınması ve post-modern yaklaşımların önem kazanması

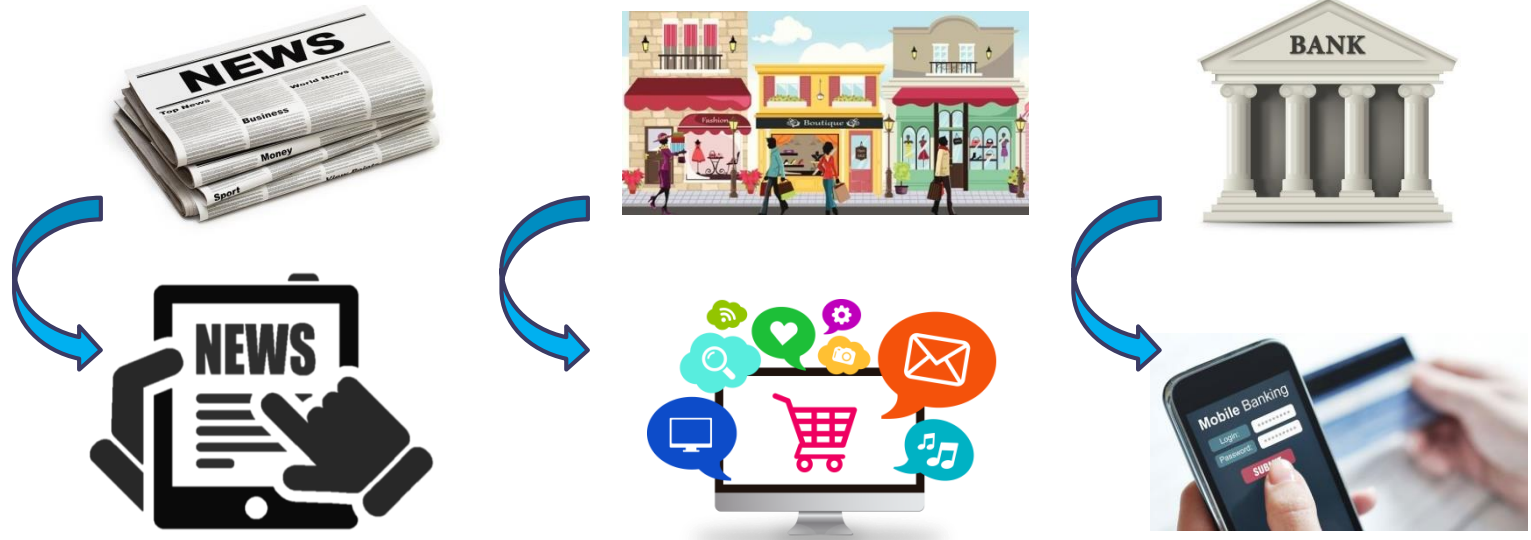
- Bilgi toplumu, bilgiyi bilinçli bir şekilde kullanan ve üreten toplumu ifade eder.
- Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, bilgiyi üretim faktörlerinden biri haline getirerek, insanların potansiyelini ve yapabilirliğini yükseltmiştir.
- Bilgi toplumu; insanların evde, dışarıda, iş yerinde; kısacası yaşamın her alanında kendilerine yardımcı olan Bilgi ve İletişim Teknolojilerini-BİT (*Information and Communication Technologies-ICT*) en iyi şekilde kullanmalarını mümkün kılan, sosyal ve ekonomik bir düzeyi ifade eder.

- Bilgi ekonomisinde, bilginin yaratılmasını, çoğaltılmasını ve değişimini mümkün kılan ve besleyen BİT'tir.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri, sadece bilginin değişimini yönlendirmekle kalmadı, aynı zamanda insanların mevcut bilgisi ile bilgi yaratma potansiyellerinin gelişimine katkıda bulunan bir araç halini aldı.
- BİT, imalat sanayi ile karşılaştırıldığında genel ekonomide daha büyük çarpan etkisine sahiptir.

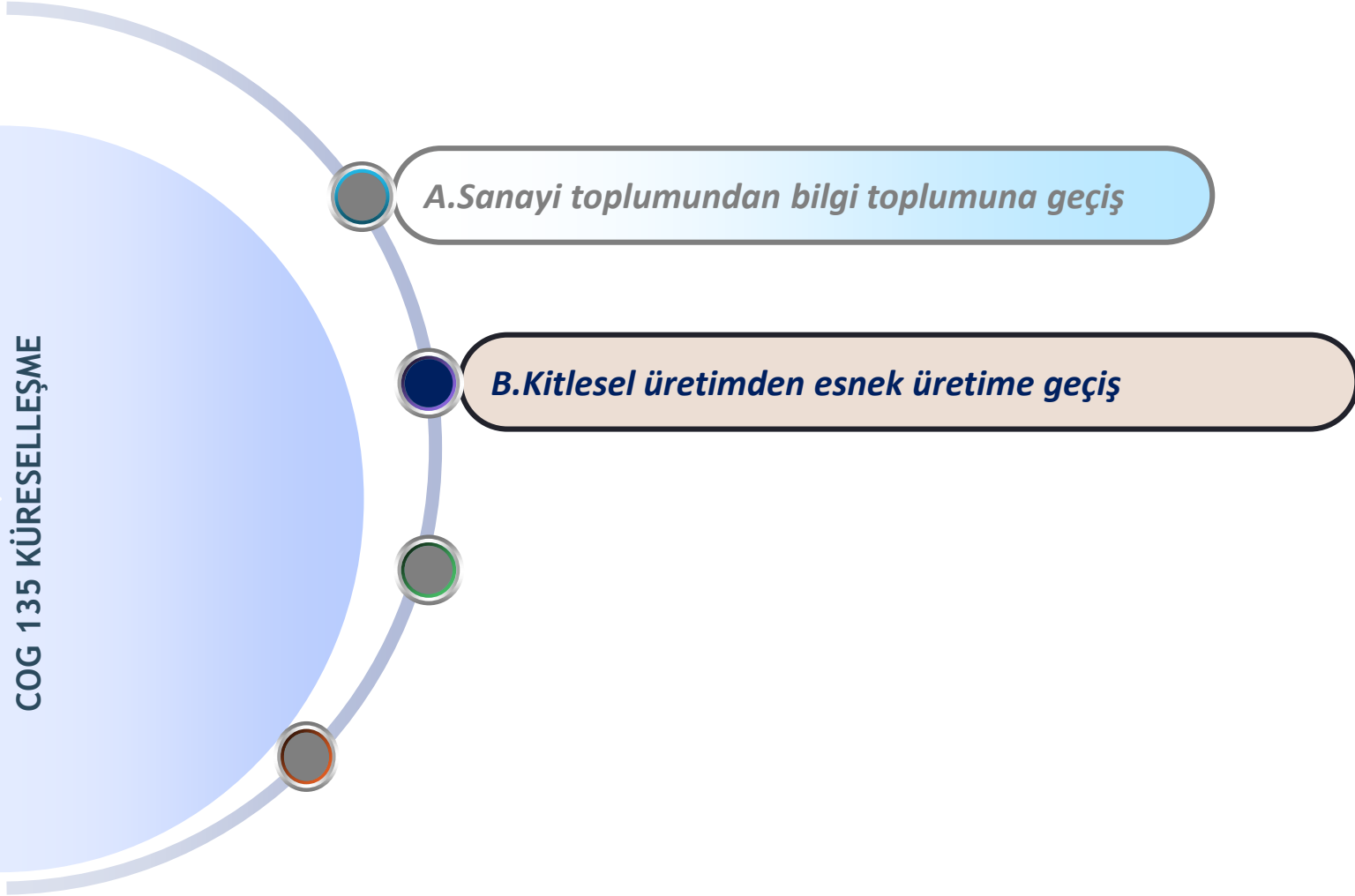
- Sanayi döneminde zenginlik, makinelerin, emeğin yerine kullanılmasıyla üretilirdi. Bilgi toplumunda; mimarlar, bankacılar, modacılar, araştırmacılar, öğretmenler ve politik analistler makinelerle sembollerin değiştirilmesi işini yapan sembolik analistler olarak değerlendiriliyor.
- Bilgi toplumu (yeni ekonomi), insanların elleri yerine beyinleriyle çalıştıkları bir dünyaya işaret eder.

- Daniel Bell'e göre; sanayi toplumunun temelini mal üretimi ve bu üretim faaliyetlerinin örgütlenmesi; sanayi sonrası toplumun ise; bilgi üretimi ve bunun örgütlenmesi oluşturuyor.
- Bilgi toplumunda beşeri sermaye; maddi sermayeden daha önemli hale geldi.
- Sanayi sonrası toplumun ana ilkesi, teorik bilgidir.
- Toplumda muhtemelen sınıf yapısı, teorik bilgi sahipliğine; siyasal iktidar da bilginin denetimine bağlı olacaktır.

- Geçmişte icatlar ve buluşlar; deneme-yanılma yoluyla problem çözümlerken gerçekleştiriliyordu.
- Sanayi sonrası toplum da bu, teorik bilgiye dayanıyor. O nedenle bilgi toplumunun en önemli özelliği; teorinin deneyden üstün bir konuma yükselmesi, bilginin soyut sistemlere ve sembollere kodlanmasıdır.
- Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, ülkelerin bilim ve teknolojideki ilerlemelerinin bir sonucudur. Bu aşamaları tam olarak yaşamayan ülkelerin bilgi birikimlerini arttırması ve akılcı/rasyonel düşünceyi hakim kılması beklenemez.
- Dolayısıyla da **bilgi toplumuna sanayi toplumu/modern toplum aşamasından geçmeden ulaşılması mümkün görülmemektedir.**

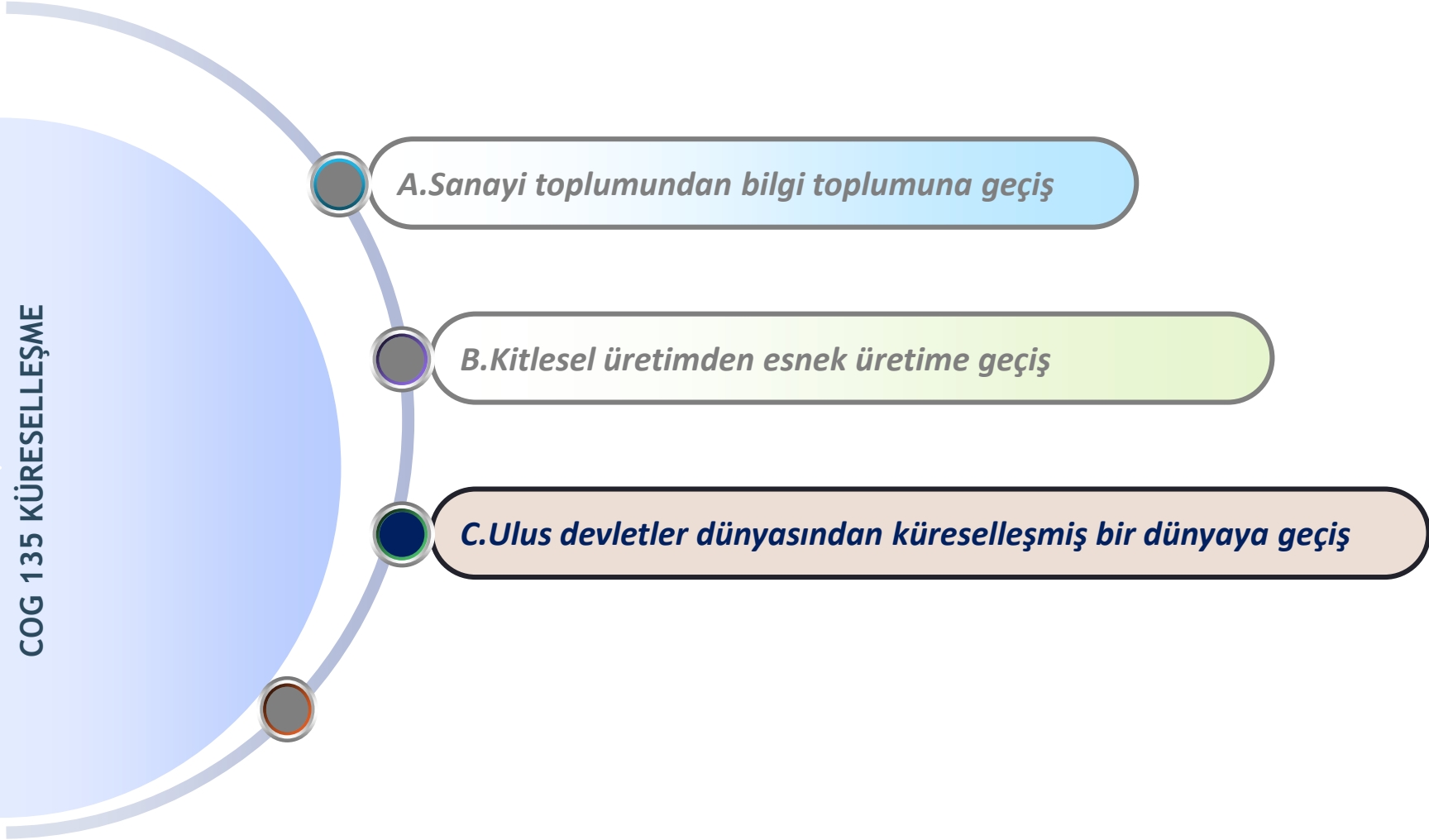

- Dünyada endüstriyel üretim süreçlerinde;
 - Belli bir üretimde uzmanlaşmış makinelerle, ölçek ekonomilerini en çoğa çıkarmaya çalışan,
 - Niteliksiz emeğe dayanan seri kitlesel üretimden, genel kapasiteli makinelerle, dışsal ekonomileri en çoğa çıkarmayı hedefleyen, nitelikli/çok yönlü emeği kullanan,
 - Tüketici taleplerine duyarlı, çeşitlenmiş üretime geçiliyor.
 - Bu kitlesel üretimden esnek üretime geçiştir.
- **Kitlesel (Fordist) üretim**, Henry Ford'un yarattığı kitlesel üretim yapabilmek için hareketli montaj hattının kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir üretim sistemidir. Bu sistemde, her makine belli bir malın üretimini gerçekleştirecek şekilde, belli standartlarda, çok fazla miktarlarda ürün üretilmektedir.
- **Esnek (Post-Fordist) üretim**, farklı ve değişen talebe kısa sürede, etkin biçimde yanıt verebilen, bu özelliği gereği genellikle küçük/orta boy tanımına giren işletmelerde gerçekleştirilen üretim biçimidir.

- Kitleseel üretimin ön koşulları, standart tüketim kalıpları ve istikrarlı pazarların varlığıdır.
- 1970’li yıllara kadar “refah devleti” uygulamaları, tüketim pazarını genişleterek kitleseel üretim için uygun ortam sağlamıştı. 1970’li yıllardaki petrol krizinden sonra, sıkı para politikasına yönelme, kitleseel üretimi olumsuz etkiledi.
- 1950’lerde ithal ikamesi politikasını benimseyen Güneydoğu Asya ülkeleri, 1960’larda, özellikle emek yoğun sanayilerde önemli başarılar göstermeye ve uluslar arası piyasada rekabete başladı.
- Aynı dönemde, giderek ucuzlayan teknolojiler, küçük ve orta boy işletmelere hem büyüklerle rekabet edebilme olanağını verdi hem de özel (sipariş üzerine) üretimde ölçek ekonomisi sağladığından bu tür işletmeleri büyüklerden daha avantajlı kıldı.
- Bu gelişmelerle kitle üretiminin krize girmesi ve üretimde yeni arayışlar, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin de sağladığı kolaylıklarla **esnek üretimi** dünya gündemine taşıdı.

Kitlesele ve Esnek Üretim Modellerinin Karşılaştırması

<i>Kitlesele üretim modeli</i>	<i>Esnek üretim modeli</i>
Standart üretim (<i>tek tip ürün</i>)	Ürün farklılaşması
Bant üretim	Modüler üretim
Tek amaçlı makineler	Çok amaçlı, esnek kullanımlı makineler
Niteliksiz işgücü (<i>fiziksel emek</i>)	Nitelikli işgücü (<i>zihinsel emek</i>)
Düşük iş motivasyonu (<i>umursamazlık</i>)	Yüksek iş motivasyonu (<i>özdeşleşme</i>)
Çatışmacı iş ilişkileri	İşbirliğine dayalı ilişkiler
Hiyerarşik yönetim	Katılımcı yönetim
Dikey iş bölümü (<i>plânlama-uygulama ayrımı</i>)	Dikey iş entegrasyonu (planlama-tasarım-üretim)
Dışarıdan kontrol	İçeriden kendi kendini kontrol
İşçileri iş yerine bağlama	Rotasyon
Makine temposuna uygun iş yapma	Montaj hattından bağımsız iş yapma
Zaman standartları	Zaman egemenliği
Bireysel çalışma	Grup çalışması

- Küreselleşme sürecinin politik düzleminde, ulus-devlet döneminin bittiği ve küreselleşmiş ekonomik ve sosyal süreçler karşısında ulusal yönetimlerin etkisiz kaldığı iddia edilmektedir.
- Modern ulus-devletin egemenlik gücü, uluslararası finansal pazarların etkisi altında kalarak gün geçtikçe zayıflamakta, yıpratılmakta ve hatta ulus devletin 'ölümünün' müjdecisi olarak anlatılmaktadır.

- 1970'lerden sonra dünyanın her yönden farklılaşan yapısı karşısında ulus-devlet de farklı işlevlerle dönüşüme uğradı.
- Küreselleşen dünyada ulus-devlet, ortaya çıkan yeni işlevler, değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda kabuk değiştirdi.
- Küreselleşme ile ortaya çıkan manzara, devletlerin kendi arasında değil, **devlet grupları arasında karşılıklı varoluşun ve rekabetin sahnesi** olarak görülüyor.
- Değişimle birlikte devlet; özerkliğini, eylem kabiliyetini ve demokratik özünü yitirmeye başladı. Bu durum, ulus devletinin iktidar ve egemenlik kaybı olarak değerlendirildi.

- Eylem devletinin yerini, platformları ve karşılıklı görüşmeleri ayarlayan ve bunların yönetmenliğini yapan **pazarlık(müzakere) devleti** aldı.
- Ulus-devlet, artık yapan değil, yönlendiren bir mekanizma olarak görülüyor.
- Devletin rolü yalnızca düzenlemeye indirgeniyor; '**yapabilir aktörler**' olarak toplumsal ve küresel aktörler öne çıkıyor.
- Yeni dünya, küreselleşmeyle yeniden yapılanırken; sistemin çalışması ve amaçlarına ulaşması da ulusal aktörler kadar uluslararası aktörlerin uzlaştığı ortak bir alanı gerekli kılıyor.

- Devletler, modern dönemlere özgü egemenliklerini yitirdi ve zayıfladı.
- Değişen koşullar içinde ulus-devletler, küresel sistemin yerel otoriteleri olarak algılanırken; artık onlar kendi sınırları içindeki ekonomik faaliyetleri ve istihdam düzeylerini bağımsız olarak belirleyemez duruma geldi.
- Devlet, Yeni Dünya Düzeni'ni/Düzensizliği'ni var kılmaya ve üretmeye ihtiyaç duyulan araçtır.
- Zayıf devletler, iş hayatının sürmesi için gerekli olan; ama küresel şirketlerin özgürlüğüne etkili kısıtlamalar getirmesinden korkulmayan, yerel polis karakolları rolüne indirgendi.
- Küreselleşme süreciyle birlikte coğrafi sınırları içerisinde kendi iç hukukuna göre dilediğini yapan **mutlak egemen devlet** yerine, temel insan hakları ve uluslararası hukukun egemenlik alanını sınırladığı **sınırlı egemen devlet** ortaya çıktı.

A.Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş

B.Kitlesele üretimden esnek üretime geçiş

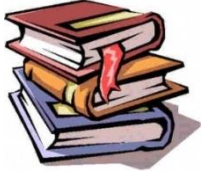
C.Ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya geçiş

D.Modernitenin aşınması ve post-modern yaklaşımların önem kazanması

- Modernizm, bilimi, ahlakı ve estetiği birbirinden ayrı otonom alanlar olarak görür, her üç alanın da evrensel geçerliliği olacak şekilde kurulabileceğini varsayar.
- Modernizm, sorunlara her yerde bilimsel yaklaşımlarla en doğru çözümleri üretilebileceği iddiasını taşır.
- Modernizmin aşınmasıyla yerel bilginin önemi arttı, çoklu çözümlerin mümkün olduğu fark edilmeye başlandı. Bu da demokrasinin çoğulcu ve katılımcı süreçlere açılmasına imkân tanıdı.

- Dünyada kültürel taleplerin artması, çoğulculuk, bireyin/toplumun kimlik kazanma isteğine bağlı olarak yeni topluluklar oluşturması, tüketim normlarının çeşitlenmesi, ekolojik kaygıların yükselmesi sonucu;
 - 1) Katılımcı demokrasi,
 - 2) Üretimde çeşitlenme,
 - 3) Yerellik (yerel kimlik), toplumların sosyal ve mekânsal yapısında değişikliğe yol açtı.
- Esnek üretim ve bilgi teknolojisi, çok uluslu şirketlerin etkin olarak küreselleşmesine (yani, *en stratejik kaynakların, varlıkların, sorumluluk ve kararların merkezileşmesine, merkezin yönetim ve denetim gücüne sahip olmasına, yerelin uygulama ile ilgilenmesi ve sermayenin serbest hareketine*) yol açarken, özellikle post-modern durum, küreselleşmenin yerellik boyutunu güçlendiriyor.

- Günlük yaşamınızda küresel hangi pratikleri yapıyorsunuz? Dünyanın başka bölgelerinden gelen hangi ürünleri tüketiyorsunuz?
- Sporda, sanatta, modada, müzikte, haberde, yaşam biçiminizde ulusal olmayan hangi unsurlar var?
- Küresel olarak çevresel ve toplumsal sorunlara, başka ülkelerde olan bitenlere ne kadar ilgilisiniz?
- Dünyadan neleri izliyorsunuz? Hangi küresel politik gelişimleri izliyorsunuz?
- Kendinizi nereye ve hangi topluluğa ait hissediyorsunuz ?
- İletişim teknolojileriyle ülkeniz dışında dünyanın geri kalanıyla ne tür bağlantılar kuruyorsunuz?
- Özetle «*Kişi olarak küreselleşmenin neresindesiniz?*» sorusuna cevap olabilecek bir metin hazırlayınız.
- Ödevinizi 16 Ekim 2018 tarihine kadar A4 çıktısı olarak dersin öğretim üyesine teslim ediniz.

Çeken, H., Ökten, Ş. ve Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9, (2), 79-95.

Ellwood, W. 2003. *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*. Çev. B.D.Genç, 2.Basım, İstanbul: Metis.

Keyder, Ç. 2006. İstanbullular ve Ötekiler. *İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında* içinde, (s.117-144). İstanbul: Metis.

Özkan, E. (2005). Küreselleşme-yerelleşme diyalektiğinde “Olmayan Kent”. *Değişen ve Dönüşen Kent ve Bölge* içinde, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, 8-10 Kasım 2004, Ankara, 275-293.

Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*. Çev. M. Pekdemir, İstanbul : Ayrıntı.

Subaşıoğlu, F. (2004). Küreselleşmeye Dair. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün Kuruluşunun 50.Yılı Anısına* içinde, (Yay. Haz.)D. Atılğan, (s.34-42). Ankara.

Şen, B. (2008). Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18,147-162.

Tekeli, İ. (2009a). Küreselleşen ve moderniteyi aşan bir dünya artık temsili demokrasi ile yetinmiyor. *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya* içinde, İlhan Tekeli Toplu Eserler-7, (s.233-245) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2009b). Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler. *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi* içinde, İlhan Tekeli Toplu Eserler-8, (s.13-31), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.